

Запорізький
Національний
Університет

Культурне та релігійно-духовне розмаїття світу

Шмідт Єлизавета Іванівна, асистент
кафедри новітньої історії України

Запорізький
Національний
Університет

Тема 4. Індійський культурний регіон: Індуїзм та його спадщина

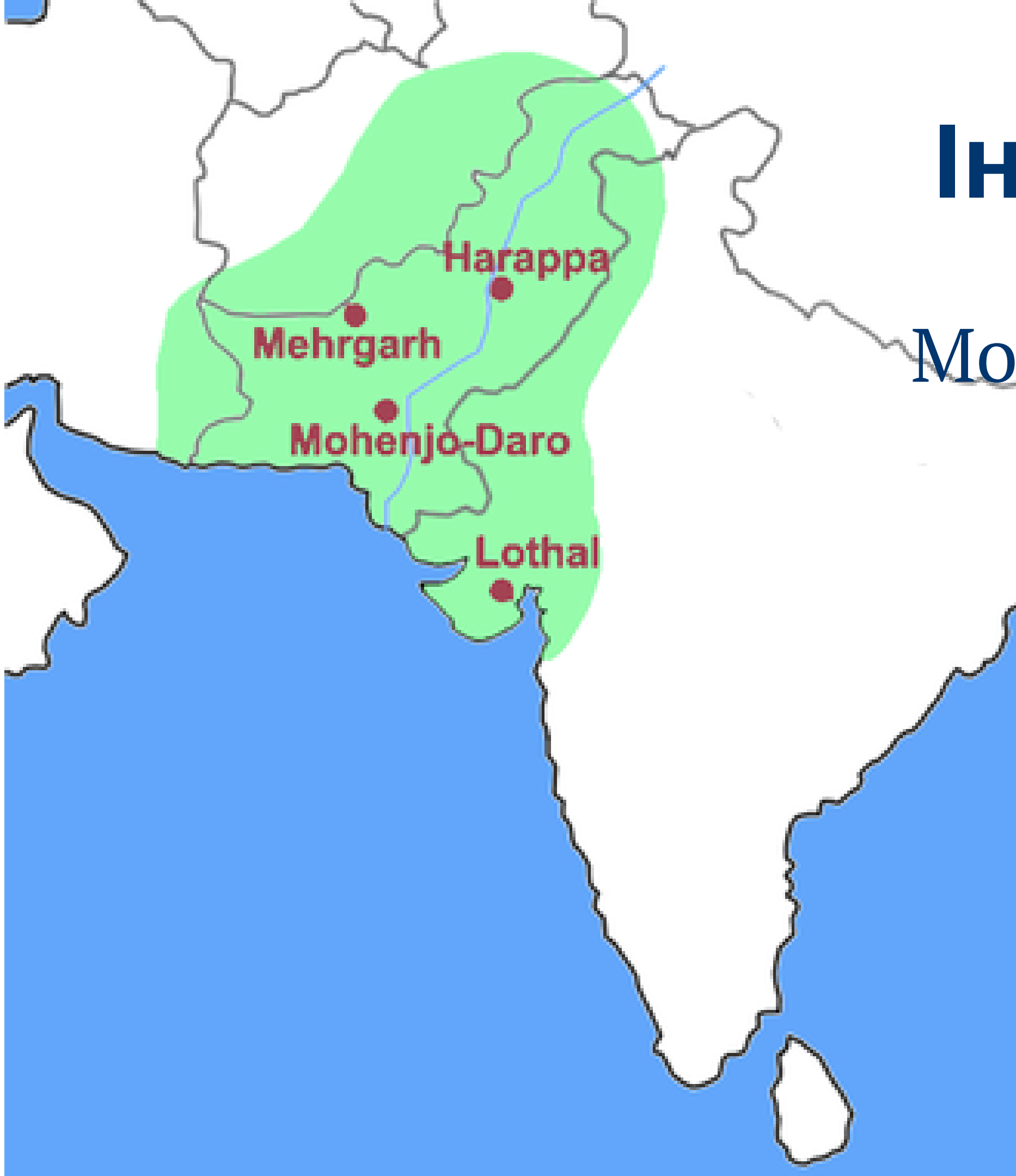
Індська цивілізація

Мохеджо-Даро

Хараппи

Долина річки Інд

Високорозвинена культура міського типу, що за рівнем свого розвитку відповідала сучасним з нею єгипетській та месопотамській цивілізаціям

Хараппська культура

- Вивчена за матеріальними (археологічними) знахідками
- Існувала до приходу індоарійців (прото-дравіди?)
- Високий рівень урбаністичного способу життя
- Розвинена торгівля
- Писемність (не розшифрована)
- Характерна сталість культури
- Вплинула на формування індійської культури?

Печатка Пашупаті

**Спірне трактування
Мохеджо-Даро**

Танцююча дівчина

Цар-жрець

Внесок індоаріїв у індійську культуру

01

сільська община як
головний спосіб
життєдіяльності

02

брахманізм як панівне
релігійне світоуявлення

03

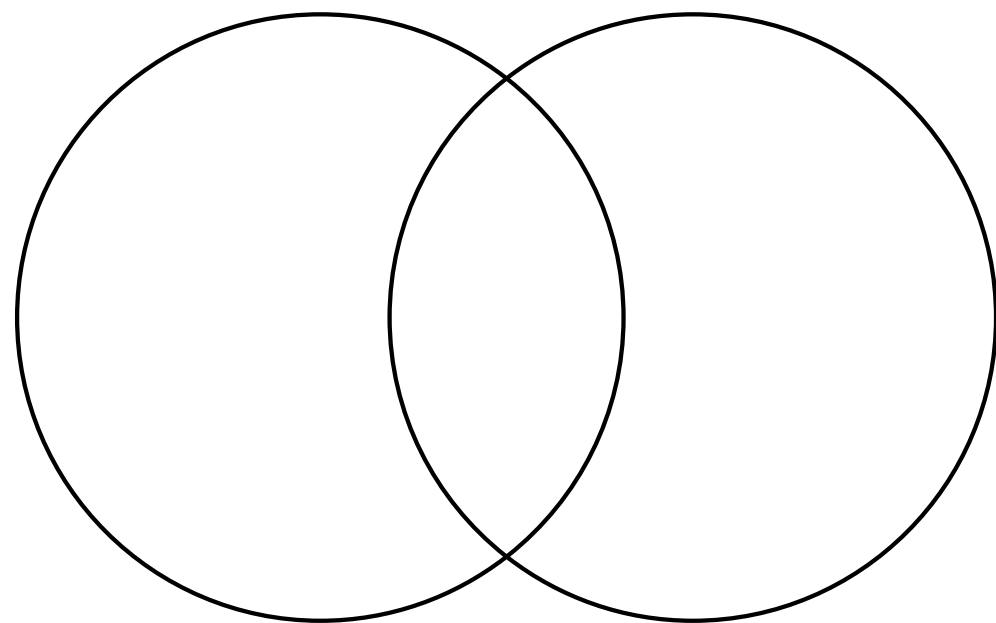
кастовий устрій як
основний тип соціальних
взаємовідносин

04

санскрит як мова
культурного спілкування

Сільська община як ГОЛОВНИЙ спосіб життя

- виховання серед своїх членів згуртованості щодо релігійних, моральних, побутових устоїв общинного буття
- місто - “велике село”
- консервація традиційних культурних форм і цінностей на довгі століття
- село - консервуюча сила кастового устрою життя

Каста (джаті)

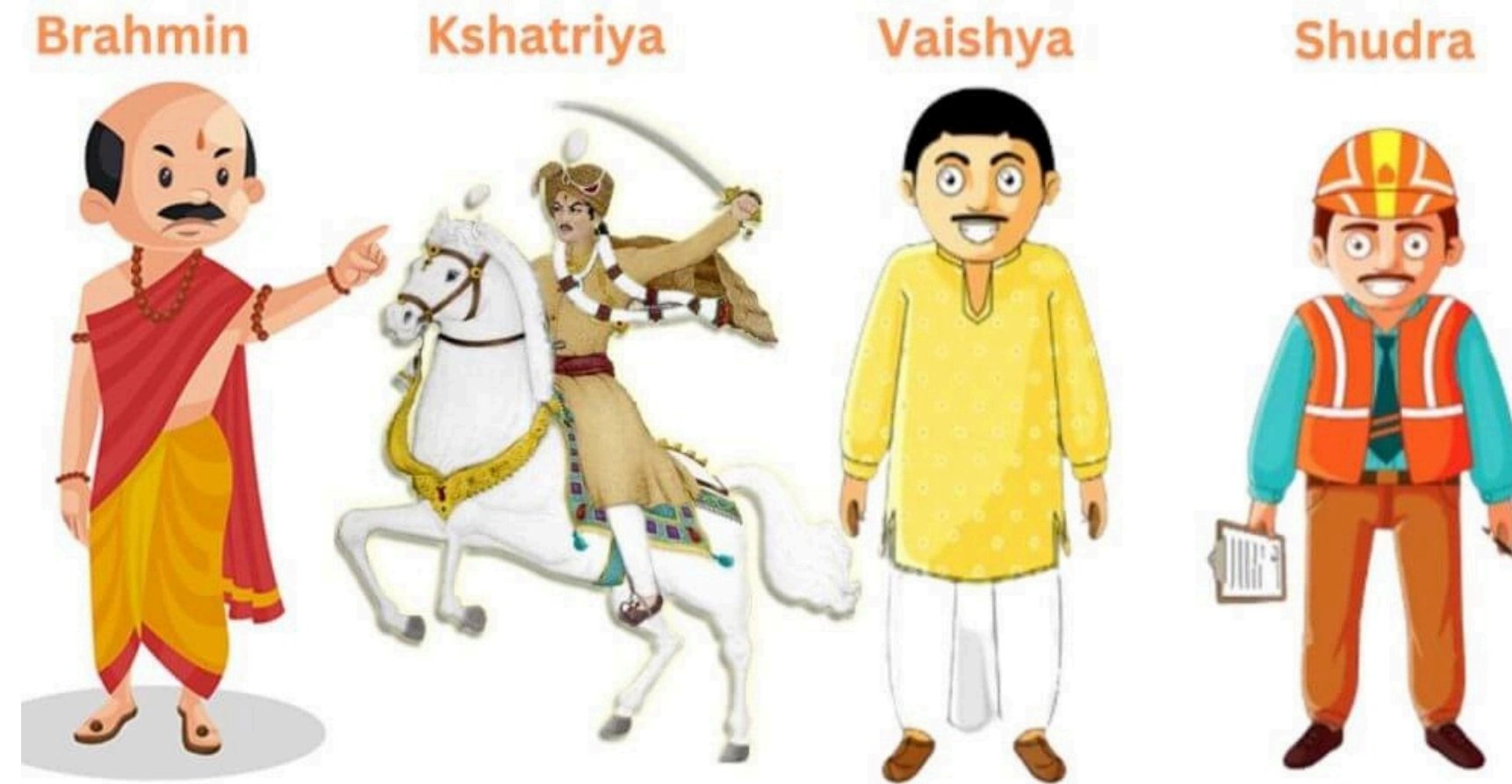
- Каста — це замкнена група людей, які займають чітко визначене, усталене звичаєм місце в суспільстві.
- Належність до неї зумовлюється народженням і передається в спадок.
- Члени її пов'язані традиційними заняттями, спільністю культу, правилами спілкування один з одним і з членами інших груп.
- У сучасній Індії налічується близько 3000 каст

Варни

(більш широкі соціальні стани)

- Варна **брахманів** - білий колір як символом моральної чистоти й доброчинності. Жерці
- Варна **кшатріїв** — червоний колір сили, енергії та рішучості. Правителі та воїни
- Варна **вайшіїв** — жовтий колір суміші перших і других якостей. Землероби, ремісники, торговці
- Варна **шудр** — чорний колір як символом пороку й темноти.

Упанаяна - обряд посвячення

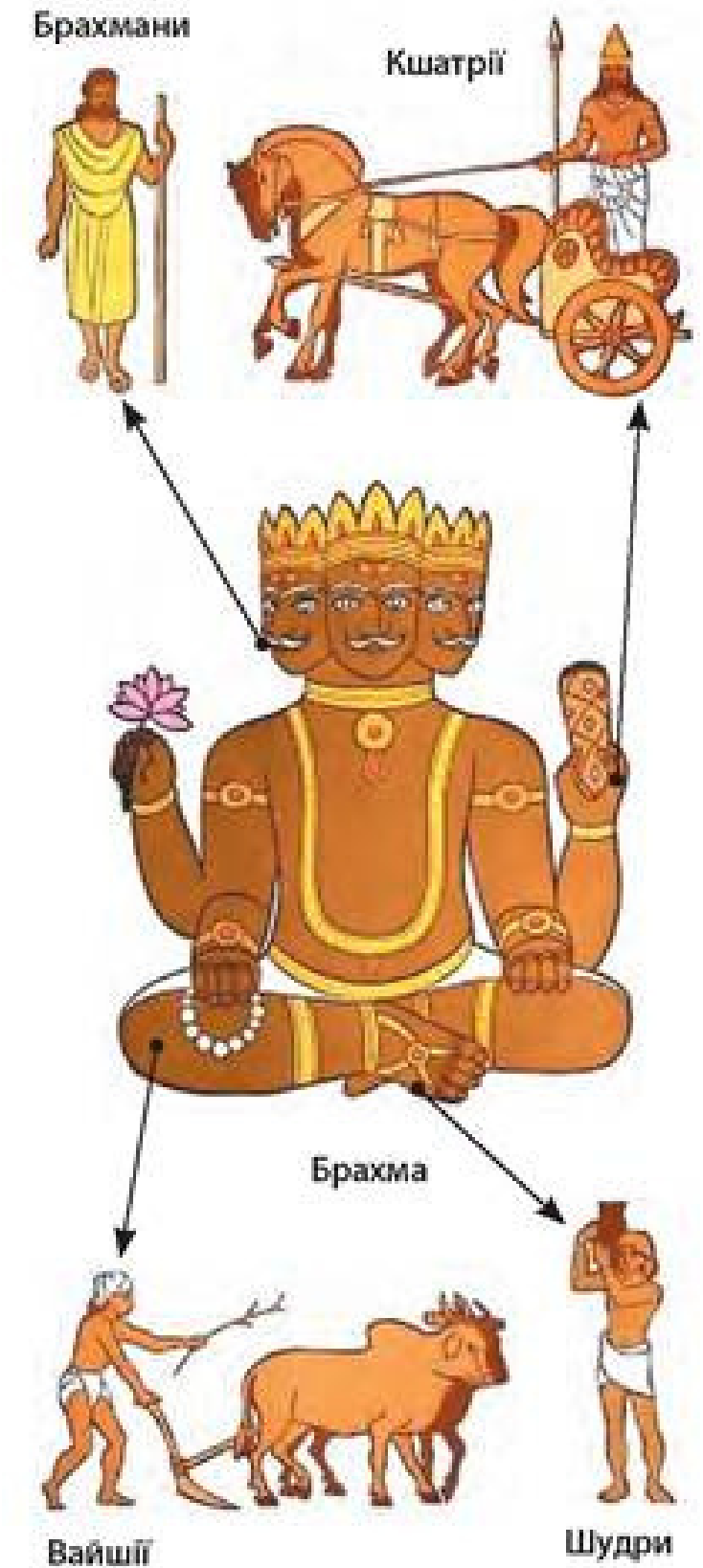
- Тільки члени трьох перших варн мали право на посвячення, яке прирівнювалося до другого народження й визначало повноцінність члена індійського суспільства.
- Отримували відзнаку своєї належності до певної варни (кольоровий шнур упавіта)
- Отримували допущення до відправлення ритуалу жертвоприношень — найголовнішої складової життєдіяльності індійця

Пуруші

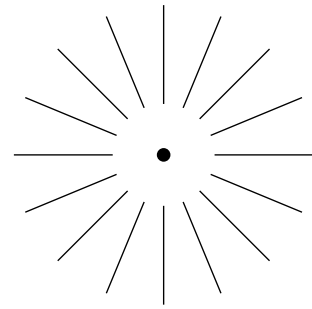
згідно індуїстської міфології, істота, першолюдина з тіла якого був створений Всесвіт

- самопожертва пралюдини Пуруші створила світ та варни
- варна брахманів - вуста Пуруші. Функція володіти знаннями й передавати їх
- кшатрії - руки Пуруші. Могутність і захист
- вайшії - стегна Пуруші. Забезпечують опору людському існуванню, створюючи все необхідне для цього.
- шудри - підощви Пуруші. Мають бути прислужниками всім іншим

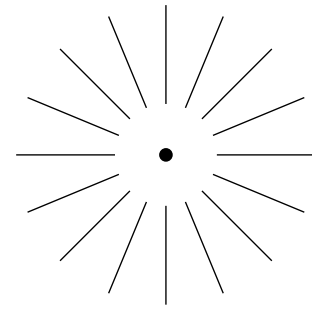

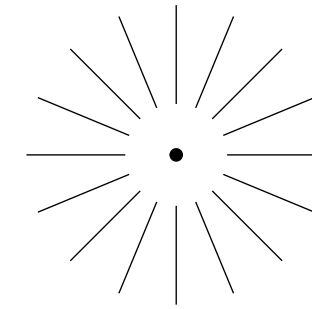
Норми касто-варнової системи

норма ендогамії (вважався законним шлюб лише в межах однієї групи)

норма спільного харчування (їжу можна було отримувати лише від члена своєї або вищої групи й уживати її тільки в присутності своїх)

норма певного роду заняття (кожна людина повинна здобувати засоби існування лише тим ремеслом чи заняттям, яке було спільним для всіх членів її групи, і не мала права робити щось інше)

Запорізький
Національний
Університет

Санскрит

(етимологія - прикрашений, вироблений, удосконалений)

संस्कृतम्

- Літературна мова стародавньої та середньовічної Індії. Мова індуїстської релігії (сучасність). Засіб культурного єднання багатонаціональної Індії.
- Складність його, що полягала в труднощах правильності вимови й наголосу, диктувала **домінування усної мовної традиції** в культурі стародавньої Індії.
- Завдяки усній традиції збереження й передавання, зокрема релігійних уявлень, санскрит залишається культурною цінністю й сьогодні

Релігія в культурі. Культура релігії

Ведична релігія індоаріїв

Подолання міфологічного характеру, символічна трансформація ритуалу жертвопринесення, філософська інтерпретація її основних космологічних та етичних уявлень.

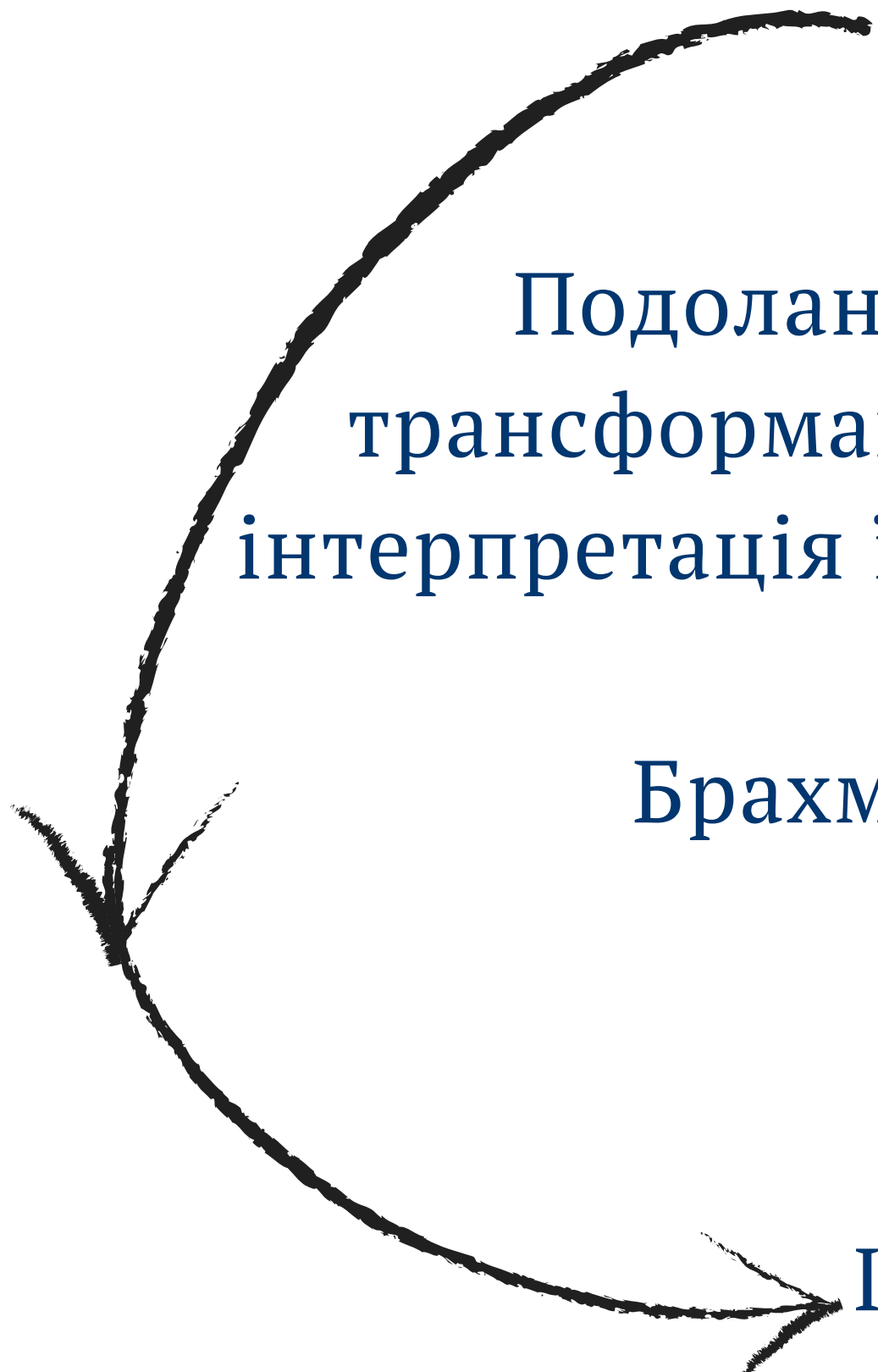
Брахманізм - перша релігійна система Індії

Індуїзм

Джайнізм Буддизм

Ведична література

(перші релігійні тексти Індії)

- збірник релігійних гімнів "**Рігведа**" (поклоніння силам природи, міфологія, гармонія, пріоритет ідеї цілісності)
- збірник тлумачень релігійних текстів "**Самаведа**"
- збірник описів ведичних релігійних ритуалів і жертвопринесень "**Яджурведа**"
- збірник заклинань і магічних формул "**Атхарваведа**".

Ведична релігія. Міфологічний пантеон

Міфологічний пантеон ведичної релігії, як і відповідні архаїчні системи в інших культурах, налічував тисячі божеств:

бог Сур'я (сонце), богиня Ушас (зоря), Варуна (божество вод і світобудови), бог жертовного вогню — Агні, бог вітру — Ваю, грози — Рудра, блискавки, грому та руйнівної стихії — Індра

Ведична релігія. Рита

- Світом править рита - впорядковуючий світовий закон
- Завдяки риті сонце переміщується по екліптиці, змінюються пори року, розпочинається день після нічної темряви, тобто плине буття.
- Риті підвладні всі: і люди, і небожителі.
- Гарантами її ствердження як гармонізуючої та продукуючої сили природи є людські жертвопринесення.
- Головне життєве завдання людини - ретельна релігійність та жертовність
- Трансформується у символіку культового жертовного слова - **мантри**

Брахманізм

- Трансформація ведичних вірувань відбувалася протягом кількох століть через коментування жерцями ведичних текстів, філософське розроблення головних понять і світоглядних засад. (брахмани, араньяки, упанішади)
- Аналізується ідея єдиного космічного абсолюту Брахмана.
- На противагу безособовому Брахману, формується поняття Атман — власне, особисте, своє, в чому виражена сутність живого організму.
- Розробляється ідея єдності Атмана та Брахмана, сансари, карми, мокші

Закони Ману. Брахманізм

- Правового закріплення ідеологія брахманізму набула в VI столітті до нашої ери в "Законах Ману" — першому політико-правовому кодексі індійської культурної єдності.
- У законах Ману віддзеркалюються основні світоуявлення, виводяться обов'язкові норми життєдіяльності й поведінки людей різних каст.
- Важливе місце відводиться брахманам жерцям

Індуїзм

- Централізація держави, трансформація суспільства, посилення варни кшатріїв сприяють релігійним філософським пошукам, різноманіттю трактувань.
- Система індуїзму склалася як результат певної реставрації ведійських засад брахманізму після критики його неортодоксальними релігійними вченнями.
- Позбавлення ускладненого ритуалу, повернення численного пантеону богів, реабілітація кастового устрою (більш гнучкого), акцент на індивідуальній дхармі
- Утвердився як панівна релігійна система Індії.
- Головні форми: **вішнуїзм** та **шиваїзм**

Вішнуїзм/Вайшнавїзм

- Вішну - основа світу та джерело всього існуючого
- Доброзичлеве божество, що з'являється серед людей, утілившись в аватара для спасіння світу від зла

Шайвізм/Шиваїзм

- Шива (від ведійського бога Рудри) - суворий упорядник світу.
- Утілює смерть та неспинний час, що все руйнують. Покровитель мистецтв, ученості, любовних утіх. Бог спокою, творець йоги, бог аскетів. Владика танцю, “індійський Діоніс”

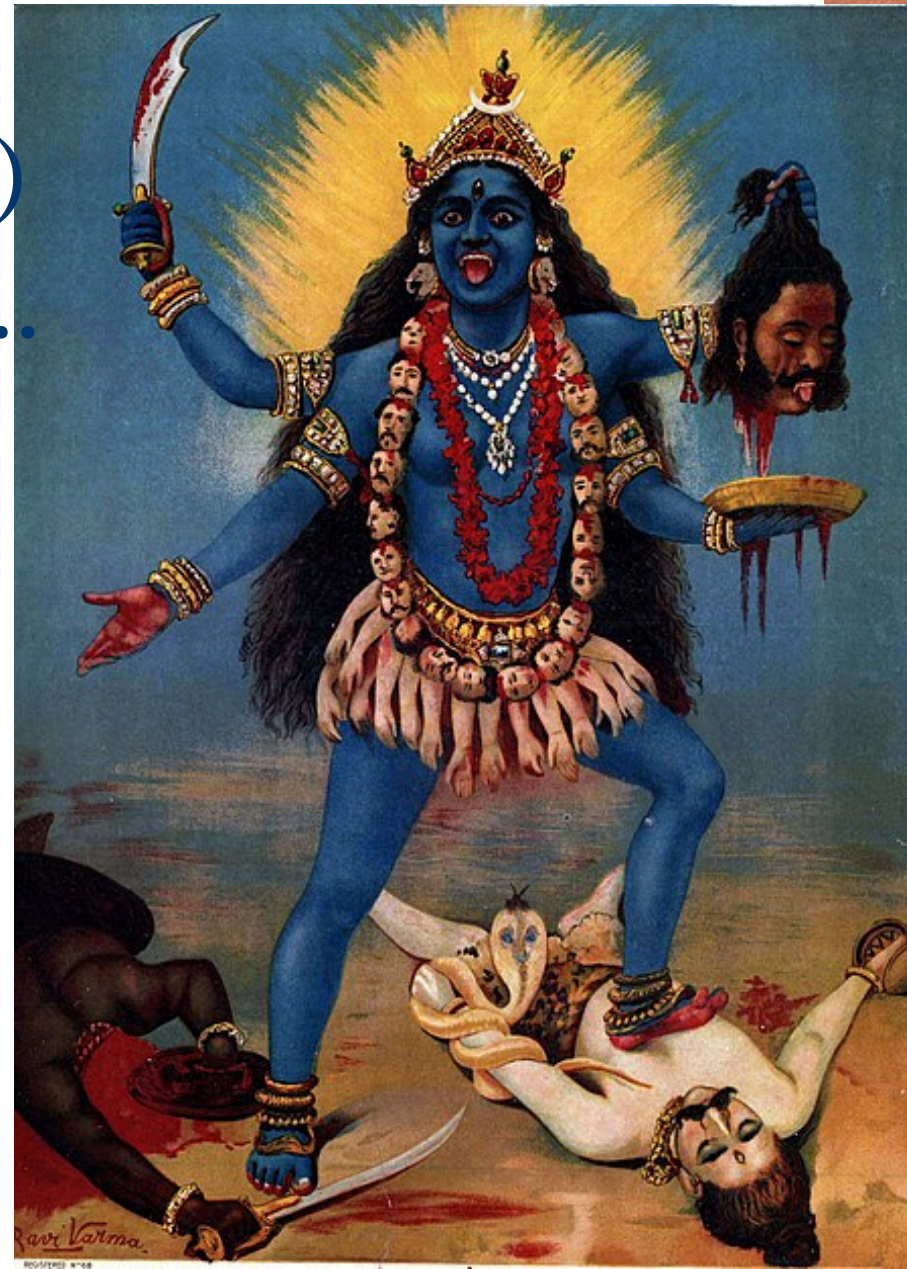

Запорізький
Національний
Університет

Деві

З санскриту - “богиня”.
Вважається жіночим
божественним принципом. В
різних традиціях шанують
безліч богинь (ДашаМахавідья)
: Калі, Дурга, Парваті, Лакшмі..
Уособлюють різні аспекти
життя і всесвіту, такі як
багатство, мудрість, сила,
руйнування та відновлення

Джайнізм. Буддизм

Ведична релігія індоаріїв

Подолання міфологічного характеру, символічна трансформація ритуалу жертвопринесення, філософська інтерпретація її основних космологічних та етичних уявлень.

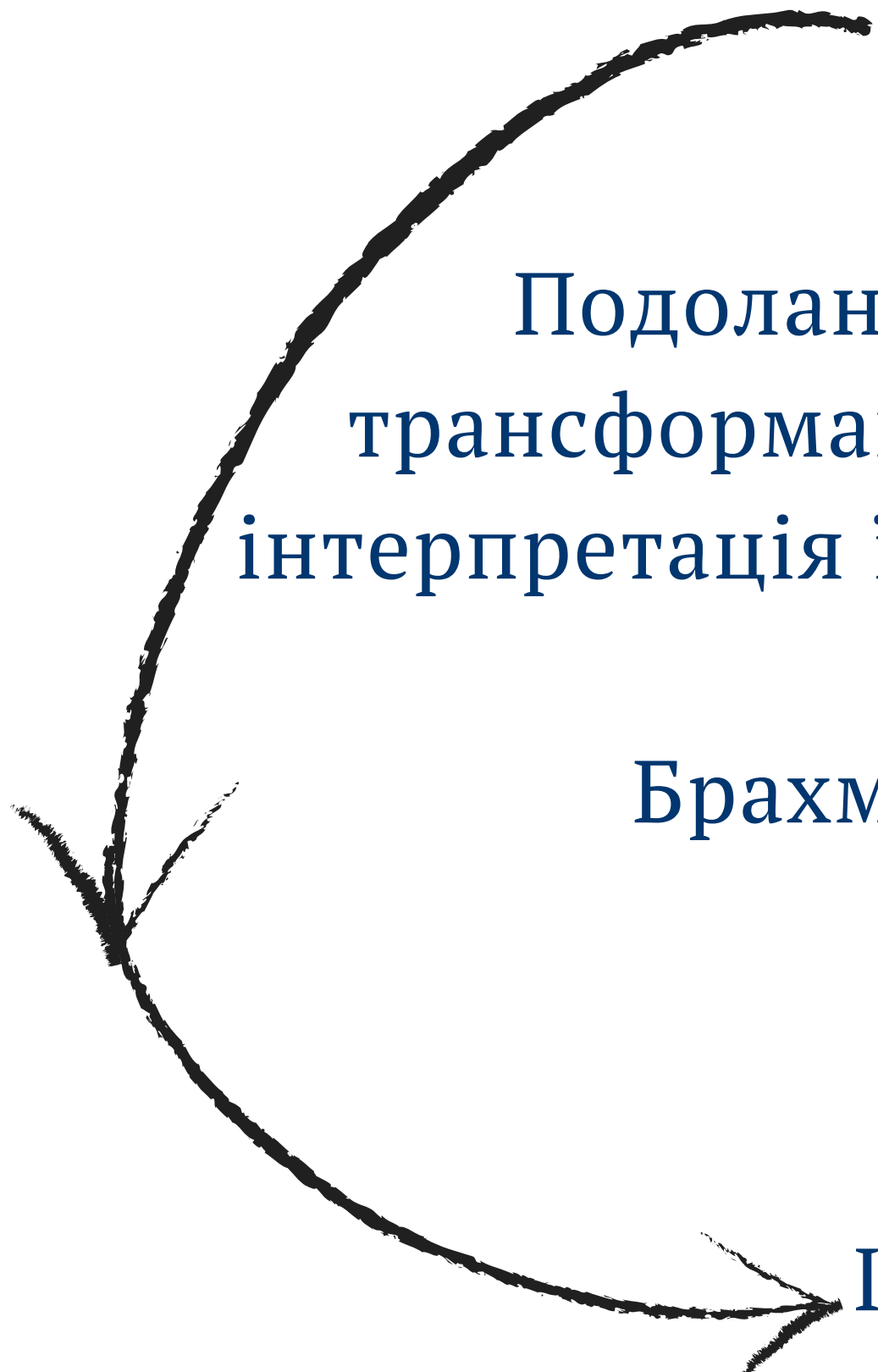
Брахманізм - перша релігійна система Індії

Індуїзм

Джайнізм Буддизм

Джайнізм. Буддизм

- Інтенсивні духовні та інтелектуальні пошуки
- Виявлення нової соціально-культурної сили, що прагне лідерства (на противагу брахманів) - кшатрії
- Виникають неортодоксальні релігійні секти, що зазіхають на джерельні засади брахманістської традиції - джайнізм та буддизм.

Джайнізм. Буддизм. Спільні риси

- створені зусиллями не брахманів, а вихідців із варни кшатріїв.
- проголошували духовну рівність щодо володіння релігійною істиною та обрання шляху індивідуального спасіння (ігноруючи традиції варн і залучаючи до себе широкі верстви)
- мовою проповідей обрали не санскрит, а пракрити (розмовна мова)
- критично ставилися до громіздкого брахманістського ритуалу жертвопринесень як до головного релігійного обов'язку віруючих
- не поклоняються божествам

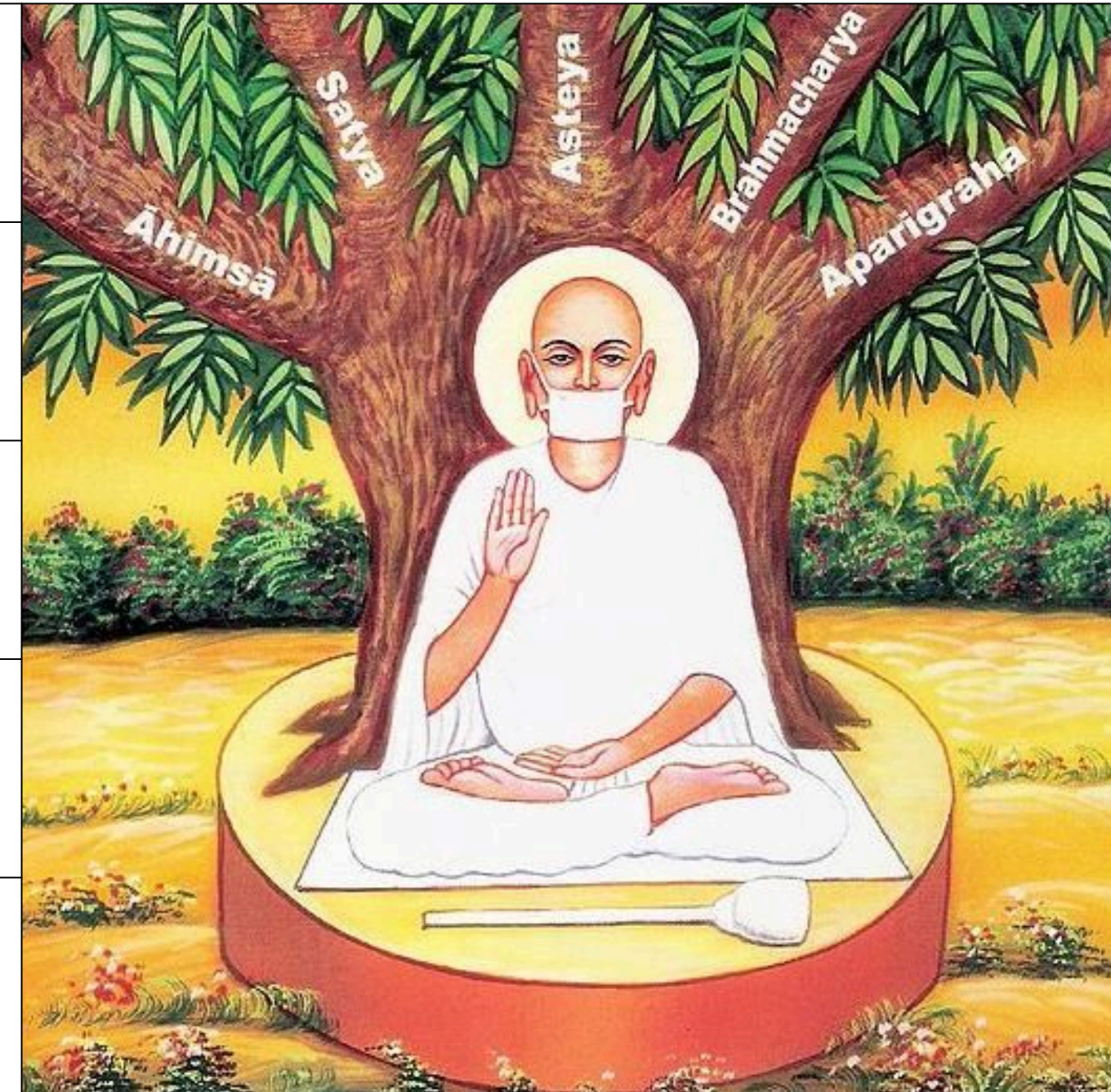
Джайнізм.

- Засновник - Вардхамана з роду кшатріїв, відомий на ім'я Махавіра (великий герой) та Джина (переможець)
- Мета життя - індивідуальне спасіння шляхом вивільнення дживи (душі) від матеріального начала (вирватись з кола перероджень)
- Характерен суворий аскетизм
- Радикальні суворі релігійні практики перешкодили широкій популярності вчення.

5 заповідей джайнізму

- 1 ахімса - не завдавати шкоду всьому живому
- 2 сатья - говорити лише правду, чинити щиро (шкода словом=фізичній шкоді= злочину)
- 3 астейя - не брати чужого
- 4 брахмачар'я - відмова від фізичного (сексуального в т.ч.) задоволення
- 5 апаріграха - не бажати нічого, не відчувати прив'язаності ні до кого/чого

Буддизм

- Засновник - представник варни кшатріїв принц Сіддахартха (для сучасників — аскет на ім'я Гаута-ма, в легендах — Шак'ямуні), котрий на шляху пошуку духовної істини став "просвітленим" — Буддою
- Мета життя - нирвана. Віднайдення шляху індивідуального спасіння, вивільнення від страждань (бо світом правлять страждання)
- Не сповідував крайнощі аскетизму, проголошував "середній шлях" спасіння (хінаяна (вузький шлях) і махаяна (широкий шлях))
- поєднання ідеї необхідності відходу від життя та його радощів із проповіддю матеріального добробуту
- Релігійна терпимість

Буддизм. Чотири благородні істини

1. **Дукха** - істина про страждання. Народження — страждання, хвороба — страждання, смерть — страждання. З'єднання з неприємним — страждання, розлучення з приємним — страждання.
2. **Самуд** - істина про походження і причини страждання. «Моя огида та погана карма є причинами мого страждання і умовами страждання інших». Причина страждань - жадоба, пристрасть, що призводить до круговороту народження і смерті (сансари)
3. **Нірودха** — істина про припинення страждання та усунення його джерел (нірвана - стан, в якому немає страждань). «Моє щастя — результат мого доброго мислення і моєї доброї карми»
4. **Марга** — Істина про шлях до припинення страждання. «Моє блага мислення є причиною мого щастя і умовою щастя інших».

Вісімковий шлях до припинення страждань

1. **Самьяк дрішті** - правильне світобачення (розуміння теорії)
2. **Самьяк санкальпа** - правильні наміри (відмова від негативних емоцій, культивування позитивних рис)
3. **Самьяк вача** - правильна мова (спілкування без брехні, конфлікту, грубощів, “порожніх” слів)
4. **Самьяк карманте** - правильна поведінка (високоморальні дії в основі яких самовідданість, любов, співчуття)
5. **Самьяк адшива** - правильний спосіб життя (не можна бути долученим до діяльності, що шкодить іншим живим істотам (работоргівля, зброя, шкідливі речовини, шахрайство тощо), більше медитацій та самовдосконалення)
6. **Самьяк вьяяма** - правильні зусилля (всі правильні зусилля засновані на старанності спрямовані на досягнення істини, позитивних якостей)
7. **Самьяк смріті** - правильна усвідомленість (спостереження, відчуття себе, відділення негативних емоцій (через їх усвідомлення), закріплення позитивних)
8. **Самьяк самадхі** - правильне зосередження, розум (очищення розуму, гармонія зі світом, позбавлення образ/негативу - просвітлення)

Мистецтво в культурі Індії

1. Пріоритет релігії. Твори мистецтва, архітектурні пам'ятки насичені релігійним змістом (відмінності залежно від домінування різних релігійних систем). Світське мистецтво (давнє) існувало, але здебільшого не збереглося.
2. Укорінення в глибоку давнину. Попри численні іноземні впливи збереження самобутності (через санскрит та релігійні мотиви)
3. Характерна особливість мистецтва Індії (храмового зодчества в т.ч.) - еротичні мотиви, що в індуїзмі набуває містичного смислу ідей тантризму.
4. Пишна обрядовість індуїзму піднесла на особливе місце в культурі Індії мистецтво танцю
5. характерною рисою індійського мистецтва на всіх етапах його розвитку було яскраве відображення повноти й радощів життя, незалежно від того, релігійне чи світське воно було за своїм змістом.

Запорізький
Національний
Університет

Ступа

Монументальна споруда для зберігання реліквій (буддійська архітектура)

буддистський комплекс, відомий як Велика ступа на горі біля міста Санчі в Індії.

Запорізький
Національний
Університет

Ступа в Запоріжжі, о. Хортиця

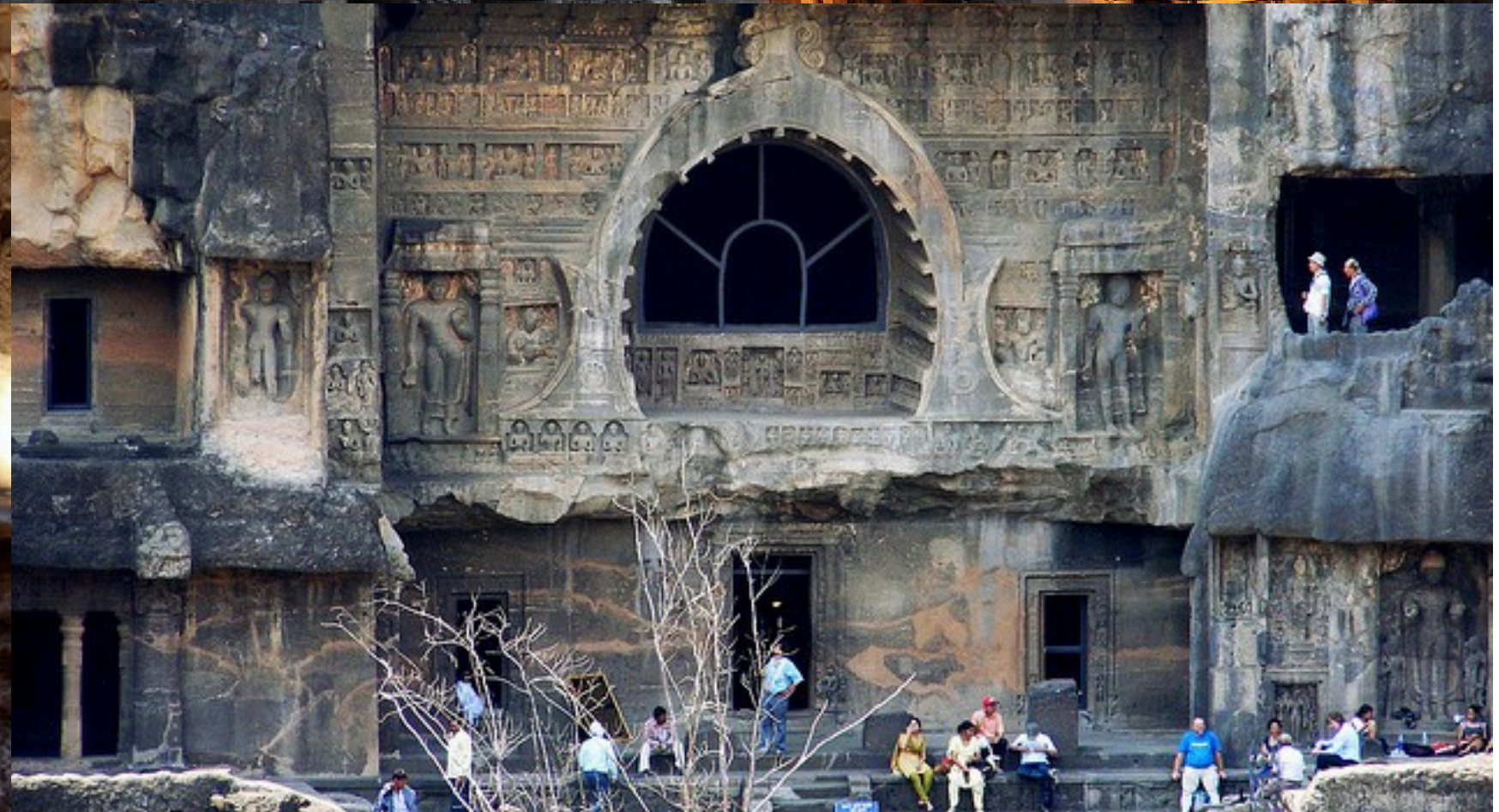

Скельна архітектура

Печери Аджанта, унікальний
буддійський храмово-монастирський
печерний комплекс, Індія

Лєвова капітель Ашоки

सत्यमेव जयते

Оригінальна Лєвова капітель. За винятком лотоса у формі дзвона, зображення капітелі було адаптоване Національною емблемою Індії. Колесо "Чакра Ашоки" з її основи розміщене у центрі Національного прапора Індії.

Статуя якшині з Дідаганджа

давньоіндійська кам'яна
скульптура жінки в
натуральну величину, статуя
якої датується з III по II
століття до н

Запорізький
Національний
Університет

Живопис Аджанти

Храмовий комплекс Махабаліпурам

Еротизм в індійському мистецтві

- Цікавою особливістю храмового зодчества Індії є присутність у скульптурному декорі еротичних мотивів майт-хуне — з'єднання пар тварин, птахів, людей. Цей мотив походить від стародавнього культу плодючості.
- В системі індуїзму він набуває містичного смислу ідей тантризму. Вважається, що в ньому об'єднано два божественні принципи: сутності життя й природної енергії.
- В релігійно-філософських творах еротизм є виявом великого божественного начала в єдності двох протилежних статей. Упродовж усієї історії індійського мистецтва постійно трапляються різні форми зображення еротизму: у формі лінгама, в оголених фігурах богів та богинь плодючості, у видах майтхуне.

Запорізький
Національний
Університет

Храми Кхаджурахо

Мистецтво танцю

- Мистецтво танцю, має своє релігійне освячення в образі танцюючого бога Шіви як багаторукого Натараджа. Це — бог танцю, що виконує космічний танець народження світів — символ вічного руху Всесвіту по незмінному круговороту.
- У світлі цього танець у середньовічній Індії разом із декламацією й виставами на релігійно-міфологічні сюжети набув релігійне, символічне значення.
- За легендами, танець — стародавнє мистецтво, що зародилося в Гімалаях. Своєї досконалості воно досягло в країні Тамілів, що на крайньому півдні Індії. Танцівниці навчалися цьому мистецтву з малоліття й присвячували йому своє життя. Було досить почесним віддавати свою доньку танцівницею в храм.

